

Nevzat Onaran: Kitlesele Mülksüzleştirme ve Türkleştirme

Posted on 06/05/2019

Ermeni soykırımı, milleten Türk ve dinen Sünni İslam olmayanın demografik ve ekonomik yapıdan tasfiyesinin en şiddetli icraatıdır. Yurdundan sürülen Ermeni'nin malı-mülkü yağmalandı ve tarihi-kültürel varlığı imha edildi. Ermenilerin millet olarak mülksüzleştirilmesi 1870'lerde başladı ve 1915'teki soykırım harekâtıyla tamamlandı. Abdülhamid'in ve devamında İttihatçıların temellendirdiği kitlesele mülksüzleştirmenin ekonomi politiğinin inşası 1920'lerde tamamlandı ve yapısallaştırıldı. Bunun için 1914'te Osmanlı'nın resmi nüfus verisine göre bugünkü TC sınırı dâhilinde toplam nüfusta Hıristiyan ve Musevilerin yüzde 20 olan payı, 1927'de yüzde 2,8'e[i] gerilerken, bugün binde 1 bile değildir!

Krikor Zohrab, soykırım öncesinde 1913'te kaleme aldığı Ermeni Meselesi kitabında mülkiyet transferi açısından önemli bir konuya değindi. Osmanlı'da Hıristiyan-İslam çelişmesini analiz eden Krikor Zohrab, Osmanlı'daki katliamların arızı felâketler olmayıp, aslında iktisadi hadiseler olduğuna dikkat çekti. Zohrab, "Hıristiyan'ın iktisadi faaliyetini yavaşlatmak, hatta mallarını İslamlara bırakarak ülkeyi terk etmeye mecbur" etmek için kitlesele katliamlar yapıldığını ifade etti.[ii] Krikor Zohrab'ın, Abdülhamid'in 65 Sünni Kürt aşiretten oluşturduğu Hamidiye Alayları'nın Osmanlı Ermenistanı'nda 1895-1896'daki imha harekâtıyla ve 1909 Adana katliamıyla Ermenilerin mülksüzleştirilmesi arasında doğrudan kurduğu ilişkiye dayandırdığı tezi, aslında 1910'lardan bugüne kitlesele katliamların sonucu açısından da aynen geçerlidir. Hiç kuşkusuz 6-7 Eylül imha harekâtının da, İmroz'u Rumsuzlaştırmanın da, 1978 Maraş katliamının da böylesi bir iktisadi fonksiyonu vardır; elbette bugünkü kır 'zorla' insansızlaştırmanın da. Her biri, Türk milliyetçiliğinin ekonomi politiği icrasıdır. Kırın 'zorla' boşaltılmasının ne gibi yağmaya sebep olduğunu korucu aşiret

mülkiyetinde görmek mümkündür. Bunun Hıristiyan milletlere icrasından farkı, Kürtler arasında 'iç' transfer olmasıdır.

1915'LERDE YAPILAN NEYDİ?

1915, İttihatçı hükümetin harici ve dâhili harbi birleştirdiği yıldır. Ordusunu Alman generale ve bütçesini Alman markına teslim eden İttihatçı hükümet, Birinci Paylaşım Savaşı fırsatıyla, 'iç düşman' olarak belirlediği Ermeni millete karşı dâhili harbi planladı ve icra etti. Bu, devletin vatandaşına karşı tek cepheli bir harbiydi. 1938'de Dersim'de ki de devletin dâhili harbiydi ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nuri Yamut, 1953'deki raporunda, "harp hükümleri cariydi" dedi. Öyle bir harpti ki, İçişleri Bakanı'nın açıklamasına göre 1938'de 13.160 Dersimli ve 122 asker-milis öldü.[iii] Yalın sonuç ortadadır, güya Dersimli isyan etmişti. Devletin dâhili harbi sadece demografik yapının değil, ekonomik yapının da yeniden inşasıydı. Hatta 1915'lerde Türk-İslam sermayedarı için yapılanlar ekonominin harple Türkleştirilmesi[iv] olarak değerlendirildi. Bunun temel yöntemi, başta Ermeniler olmak üzere diğer milletlerden gasp edilen malın-mülkün transferidir.

1915'te dâhili harbin tarafı olarak İttihatçı hükümet, mülksüzleştirmenin ve malı-mülkü Türk-İslam'a transfer etmenin ekonomi politiğini 30 Mayıs 1915 tarihli hükümet kararı, 10 Haziran 1915 tarihli talimatname ve 26 Eylül 1915 tarihli muvakkat Tasfiye Kanunu ile temellendirdi.[v] Bu kanuna 'hayır' diyen ve Ermeni mallarının yağmalanacağına dikkat çeken tek kişi Âyan'dan Ahmet Rıza'dır; kanun icrasının Umumi Harbin sonuna kadar ertelenmesi talebi kabul edilmedi.[vi] Dönemin Tasfiye Kanunu kadar önemli bir diğer geçici kanunu da 27 Mayıs 1915 tarihli Tehcir Kanunu'dur; her komutana, bir köydeki veya vilayetteki istediğini sürme yetkisi verildi. Sürülenin mülküne emvâl-i metrûke denildi ve bu aslında bir tür 1915'in de şifresidir. Emvâl-i metrûke denilen mülke, sürülenin veya ailesinden her hangi birisinin tekrar sahip olması mümkün değildir. Elbette istisnalar temel kaideyi bozmaz.

1915'te mülkiyetin Türkleştirilmesinde sürülen her bir kişinin mülkü dikkate alındı, ama en kitlesel mülkü Türkleştirilen millet Ermenilerdi. Takiben ikinci sırada Rumlar vardı. 1913-1914'te Yunanistan'a kovulan yani sınır dışı edilen ve daha sonra dâhile sürülen Rumların mallarıyla ilgili özel talimatname 21 Şubat 1916 ve ilgili tarifname de 20 Mart 1918 tarihlidir.[vii] Resmi bazı telgraflar ve kimi yazışmalar dikkate alınarak, Tasfiye Kanunu hükümlerinin Rum mallarını kapsamadığı iddia edilmektedir. Bunun, fiilen tasfiye edilen Rum mallarını resmen korunuyor yalanına sarılmaktan öte bir anlamı yoktur. Çünkü talimatname ve tarifname analizinden anlaşılıyor ki, Rumların malı da, Ermenilerin malı gibi gasp ve transfer sistemiyle tasfiye edilmiştir. Nitekim Başvekil İsmet [İnönü], soru önergesine verdiği 13 Mart 1924 tarihli cevabında, gerek Ermenilerin gerekse Rumlardan metrûk emvâlin dağıtıldığını ve satıldığını ifade etmiştir.[viii]

Evet 2003'te de, 1915'teki ekonomi politik yürürlükteydi. Sivas-Hafik'te[ix] açılan bir davada, TC vatandaşına "Köşker Agop'un torunusun, ama dedenin malını alamazsın" denildi. Elbette bunun, soykırım icrası dışında herhangi bir hukukla açıklanması mümkün değildir. Böylesi bir icranın temeli olan 11 maddelik İttihatçı Tasfiye Kanunu ile sürülen ya da hedeflenen millettten herhangi bir kişinin mülkiyetiyle ilişkisi 'zorla' ve kalıcı olarak kopartıldı, mal-mülk Hazine adına kaydedildi ve mülkün tasfiyesinde Tasfiye Komisyonları yetkilendirildi. Sürülenin mülkünün tasfiyesinden kalan paranın kendisine verilmesi amacıyla emaneten Mal Sandığı'na yatırılması öngörüldü. Fakat 1928'den itibaren sandıkta biriken paranın TC bütçesine aktarılması,[x] aslında neyin amaçlandığının net izahıdır. Tüm tasfiye faaliyetinden sorumlu tutulan Tasfiye Komisyonu'nun tek sayfa kaydı bugüne kadar ortaya konmadı. Bu da sistemin karakterini anlaşılır kılmaktadır. Oysa Sivas-Hafik'teki dava dosyasından anlaşılıyor ki, Tasfiye Komisyonu defterleri ve evrakı el altındadır.

1920'LERDE SİSTEMLEŞTİRİLDİ

1915'lerde Ermeniler ve 1920-1922 döneminde Rumlar, tamamen yerinden yurdundan

edildi. Türk Kurtuluş Savaşı da, Birinci Paylaşım Savaşı'nda olduğu gibi sadece harici düşmana karşı bir harp değildi. 1920'lerde Rumlar, 1915'te Ermeniler gibi hedeflenen millettir. 1915'teki gibi benzer toptancı 'düşman' bakışıyla Rumlar, 1920'lerde Merkez Ordusu'nun Pontos'taki askeri harekâtıyla ve tüm vilayetlerden sürgünüyle[xi] Anadolu'dan temizlendi. Eğer Rumlar, Türk milliyetçilerin ifade ettiği düzeyde İzmir'i işgal eden Yunan ordusuyla ilişki kurmuş olsaydı, hiç kuşkusuz 1922'deki Büyük Taarruz Harekâtı kısa sürede sonuçlanamazdı. Nitekim 30 Ocak 1923'te imzalanan Türkiye-Yunanistan Mübadele Antlaşması gereği 1,2 milyon Rum mübadilin sadece 112 binin[xii] antlaşma gereği gitmiş olması, Rumların mübadele öncesinde Anadolu'dan temizlendiğinin karinesidir. 1913-1914'te de Rumların Ege'den ve Trakya'dan Yunanistan'a kaçırılması ve boykotla[xiii] başlayan süreç 1923'e gelindiğinde tamamlandı. Böylece 1914-1923 döneminde milyonlarca Hıristiyan Ermeni ve Rum'dan temizlenen Anadolu, İslamlaştırıldı ve Türkleştirildi.

Cumhuriyet ilanı sonrasında Ermeni ve Rum milletine bakışın değişmediği hem de Meclis kürsüsünden ifade edildi. 3 Nisan 1924'te gizli celsedeki görüşmede o an TC vatandaşı olan Rum ve Ermeni'nin 'düşman' niteliği hatırlatıldı. Taslakla vatandaş Rum ve Ermeni'nin elindeki Osmanlı ve Cumhuriyet dönemine ait Tekâlif-i Harbiye ve Tekâlif-i Milliye mazbatalarının ödenmemesi hedeflendi ve bunun formülü müzakere edildi. Kürsüdeki nutuk sahibi, eski Maliye Vekili ve Encümen Reisi Hasan Fehmi [Ataç, Gümüşhane], Ermeni ve Rum'un elindeki mazbatanın niye ödenmeyeceğinin gerekçesini açıkladı. Hasan Fehmi, "Gerek Harbi Umumiye, gerek İstiklâl Harbine yine Şarki Anadolu'nun harabisine nasıl Ermeniler sebebiyet verdi ise, Garbi Anadolu'nun harabisine ve İstiklâl Harbinin bu kadar çetin ve bu kadar memleketi yıkıcı bir hal almasına da Rumlar sebebiyet verdi" dedi. Hasan Fehmi devamını da getirdi, maksadın bu iki siyasi zümrenin emlakini tasfiye etmek olduğunu söyledi. İrkçı yaklaşımın kürsüden bu şekilde ifade edilmesinde mahzur görülmedi. Elbette taslak kabul edilip kanunlaştı.[xiv] Osmanlı'nın kuruşuna kadar borcunu ödeyen TC, bu kanuna göre mazbatasını ödemediği vatandaş Ermeni ve Rum'a halen borçludur.

1920'lerde mülkiyetin ve dolayısıyla ekonominin Türkleştirilmesinin icraatında neler yapıldı?

Her ne kadar Tasfiye Kanunu 8 Ocak 1920 tarihli kararnameyle ilga edilmiş ve yeni düzenleme yapılmış olsa da, İzmir işgalden kurtarıldıktan beş gün sonra 14 Eylül 1922 tarihli Meclis kararıyla bu kararname kaldırıldı. Fakat 1922'deki bütçe evrakından anlaşıldı ki Ermeni ve Rum malının tasfiye işlemine hiçbir zaman ara verilmemişti.[xv] 14 Eylül tarihli kararla İttihatçı tasfiye sisteminin kapısı resmen açıldı ve gerekli düzenleme 15 Nisan 1923 tarih ve 333 sayılı kanunla[xvi] yapıldı. 26 Eylül 1915 tarihli kanunu yeniden düzenleyen ve İttihatçı tasfiye sistemini kalıcı hale getiren 333 sayılı kanunun 6'ncı maddesiyle, hükümete, sahibinin başında olmadığı her mülke emvâl-i metrûke diyerek el koyması imkânı sağlandı ve 1915'teki Tasfiye Komisyonları bir yıl süreyle yeniden kuruldu. Emvâl-i metrûke olacak mülk kapsamına Lozan Antlaşması yürürlük tarihiyle [xvii] bir sınırlandırma getirilmiş olsa da asla dikkate alınmadı; istisnalar dışında genelinde Ermeni ve Rum mülküne[xviii] el kondu. Sivas-Hafik davasından anlaşıldığı gibi veraset intikali geçersiz kılınarak el koymaya devam edildi. 1920'lerde 333 sayılı kanun dâhil 12'si kanun ve 1'i Meclis kararı olan 13 mevzuatla[xix] yapısal bir sistem oluşturuldu. Böylece Ermeni ve Rum'la diğer milletlerden gasp edilen yüz binlerce mülkün dağıtılması, 1915'teki kayıtlı değerinden satılması, askeriyeden mülkiyeye, belediyelere, pek çok kuruma verilmesi, yeni sahiplerine tapulandırılması ve Mal Sandığı'nda biriken paranın TC bütçesine aktarılması sağlandı. Türk-İslam sermayedarı, emvâl-i metrûkeyle ihya edildi. 1929'daki kanunla tapulandırmanın kolaylaşması için eski tapu kayıtlarının hukuki değerini kaybettiği iddiasıyla temizlik[xx] bile yapıldı. Mülkiyetin Türkleştirilmesinde sadece 1920'lerde kalınmadı, 6-7 Eylül yağmasından, 1964'te İstanbul'dan Rumların kovalanmasına ve 1970'lerde vakıf mallarının zorla alımına kadar sürdürüldü.

CAN VE MAL GÜVENLİĞİ!

Türk-Sünni İslâm hâkimiyetinin ekonomi politiği, 1910'lardan itibaren Osmanlı'nın ve Cumhuriyet'in politiğiydi. Bu anlamda İttihatçı-Kemalist tasfiye sisteminde devletin meclisi, hükümeti, askeri, polisi ve saire tüm kurumları görevlendirildi. 1910'lardan bugüne milletin

Türk ve dinen Sünni İslâm olmayanın kitlesel mülksüzleştirilmesinin beş icrasından bahsedebiliriz.

Birinci kitlesel mülksüzleştirilenler; 1913 sonu 1914 yılı ilk yarısında İttihatçı hükümetin merkezi faaliyetiyle Trakya ve Ege kıyısından Yunanistan'a kovulan yani sınır dışı ve boykot edilen Rumlardı.

İkinci kitlesel mülksüzleştirilenler; 1915'te yurdundan sürülen ve malı-mülkü sahipsiz bırakılan Ermenilerdi. Daha öncesinde de Ermeniler, 1870 sonrasında belli vilayetlerde ve özellikle kırdan ve 1909 Adana katliamında da mülksüzleştirilen millettir.

Üçüncü kitlesel mülksüzleştirilenler; 1923'de Mübadele Antlaşması öncesinde, Türk Kurtuluş Savaşı yıllarında Anadolu'dan temizlenen Rumlardı. Bunlar resmi tanımlamayla 'firar ve tagayyüb eden' yani 'kaçan ve kayıp olandı.' Yunanistan ve Türkiye'nin ortak çıkarı mübadele, Rumların Anadolu'dan temizlenmesini ve mal-mülk meselesini tartışmayı engelledi. Aynı durum Yunanistan'dan gelen mübadil Türk-İslam ahalisi için de geçerlidir.

Dördüncü kitlesel mülksüzleştirme, 1934'te Trakya Yahudilerini yerinden-yurdundan kaçırmakla gerçekleşti. Türkiye'ye Balkanlardan getirilecek Türk-İslâm muhacirlerine 'temiz' iskân sahası açmak için Trakya Yahudileri, merkezi eylem planına göre saldırının ardından evini-barkını bırakıp/elden çıkarıp kaçmak zorunda kaldı. Böylece 1910'lardan beri icra edilen Trakya'nın Türkleştirilmesinde nihayete gelindi. Öncesinde Rumlar ve Ermeniler kovalanmış veya sürülmüştü.

Beşinci kitlesel mülksüzleştirme, 1960'lar sonrasında yoğunlaştı ve ikili yönü vardır. Biri, İstanbul'dan sınır dışı edilen Rumlar ve diğeri de Hıristiyan'la Musevi milletlerin vakıf mallarına el konması ve 'son sığınak' İstanbul'dan sürekli kılınan kovalamaydı.

Bu beş mülksüzleştirme icrasında, yüz binlerce mülkün Türk-İslam'a ve devletin

kurumlarına transferi sağlandı; yağmalandı, dağıtıldı, satıldı veya hibe edildi ve mülkler, en sonunda yeni sahiplerine tapulandırıldı. Bunun için Türk devletine[xxi] göre, tapu meselesi aslında bir millî meseledir.

Anlaşıldığı üzere Türk milliyetçiliğinin ekonomi politiğinin icrasında süreklilik vardır. 1890'larda Abdülhamid'le, 1910'larda İttihatçıların temellendirdiği ve Kemalistlerin 1920'lerde inşasını tamamladığı ekonomi politik, bugün de yürürlükte olup, iktidarın tüm icrasının temel düsturudur. Bu, milleten Türk'ün ve dinen Sünni İslam'ın belirlediği ekonomi politiktir. Bu dikkate alınmadan ve 1914-1923'te Anadolu'nun Hıristiyanlardan temizlenmesinde Sünni İslamcı politiğin rolü görmezden gelinerek, özellikle 12 Eylül sonrasında 'yol verilen' atmosferde 'vesayeti tasfiye edecek' ya da 'demokratikleşmeyi sağlayacak' politik güç olarak sunulan Sünni İslamcı hareketlerin/tarikatların ve partilerin cilasının nasıl döküldüğünün şahidiyiz! Ki, din ve vicdan özgürlüğü açısından Hıristiyan'ı, Musevi'yi, Alevi-Kızılbaş'ı ve Sünnileştirme icrasını dikkate almamak temeldeki yanlışlıktı.

Sözümü, 124 yıllık talebimizi tekrarlayarak bitireceğim. Soykırımdan 20 yıl önce 1 Ekim 1895'te kanla bastırılan, Ermeni Patrikhanesi'nden Babî'ye yürüyüşte gündeme getirilen talepler listesinden[xxii] birinci maddesini aktarıyorum:

“Hayatımızı, malımızı kesin olarak temin ve garanti edecek, namus ve şerefimizi koruyacak kanuni haklar” [sağlanmalıdır!]

- Bu tebliğ, Ankara'da 24 Nisan 2019'da yapılan '104. Yılında Ermeni Soykırımı' toplantısına sunulmuştur.

DİPNOTLAR:

[i]

Kemal H. Karpat, Osmanlı Nüfusu (1830-1914), Çeviri: Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul-2003, s. 208-227; Umumi Nüfus Tahriri (1927), Fasikül 1-2, İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara-1929, Fasikül 1’de, s. xvii, lx.

[ii]

Marcel Leart (Krikor Zohrab), Belgelerin Işığında Ermeni Meselesi, çeviren: Renan Akman, İletişim Yayınları, İstanbul-2015, s. 64.

[iii]

9 Haziran 1938 tarihli, 2/8973 no’lu (BCA-F: 030.18.1.2/K: 83, D: 51, S: 13) ve 2/8974 no’lu (BCA-F: 030.18.1.2/K: 83, D: 51, S: 14) ve 2/8978 no’lu (BCA-F: 030.10/K: 112, D: 755, S: 16, s. 3) kararnameler. 6.8.1938 tarih ve 2/9409 no’lu kararname, BCA-F: 030.18.01.02/K: 84, D: 73, S: 8; 3. Ordu Müfettişi Orgeneral Kâzım Orbay’ın Başvekile gönderdiği 18.8.1938 tarihli ve 20 sayılı rapor, BCA-F: 030.10/K: 111, D: 750, S: 4; Erkânı Harbiye Umumiye Reisi Orgeneral Nuri Yamut’un raporu, 20.3.1953 gün ve 953/9 sayılı, BCA-F: 030.10/K: 112, D: 755, S: 18, s. 2-5. Dahiliye Vekili Faik Öztrak’ın 2.11.1939 tarihli raporu, BCA-F: 030.10/K: 111, D: 751, S: 30.

[iv]

Zafer Toprak, Türkiye’de ‘Milli İktisat’ (1908-1918), Yurt Yayınları, 1. baskı, Ankara-1982, s. 21, 57.

[v]

30 Mayıs 1915’te Kabineden Dâhiliye Nazırı Talât’ın Sürgün Tezkeresine Onay, BOA, MV, 198/24, Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin Sevk ve İskânı, 1878-1920, Devlet Arşivleri Genel

Müdürlüğü, Ankara-2007, sf. 155-157, 689-690; 28 Mayıs 1331 (10 Haziran 1915) tarihli Ahvâl-i Harbiyye ve Zarûret-i Siyâsiyye Dolasıyla Mahâll-i Âhere Nakilleri İcrâ Edilen Ermenilere Âid Emvâl ve Emlâk ve Arâzinin Keyfiyet-i İdâresi Hakkında Talimâtnamedir, Birinci Dünya Harbi, Klasör: 361, E. Dosya No: 1030, Y. Dosya No: 1445, Fihrist No: 1-3, aktaran Genelkurmay ATASE, Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri, 1914-1918, cilt: 1, Genelkurmay Basımevi, Ankara-2005, sf. 139-142, 433-438; 13 Eylül 1331 (26 Eylül 1915) tarihli 14 Mayıs 1331 (27 Mayıs 1915) Tarihli Kanunu Muvakkat Mucibince Âher Mahallere Nakledilen Eşhasın Emvâl, Düyun ve Matlubatı Metrukesi Hakkında Kanunu Muvakkat, Takvim-i Vekayi, 14 Eylül 1331, No: 2303'ten aktaran DÜSTUR, Tertib-i Sanî (2. tertip), cilt: 7, Dersaadet-1336 (1920), sf. 737-740.

[vi]

MAZC, devre: 3, cilt: 1, 30 Teşrinisani 1331 (13 Aralık 1915) tarihli oturum, s. 133-134.

[vii]

BOA, DH.HMŞ, 12/82, Rum Emvâl-i Metrukesinin Suret-i İdar-i ve Mufazasına Dair 8 Şubat [1]331 Tarihli Talimatname ve [20 Mart 1918 tarihli] Zeyli, İstanbul Bab-ı Âli Caddesinde Garoyan Matbaası, 1334 (1918).

[viii]

TBMM ZC, devre: 2, cilt: 7, 3 Mart 1340 (1924), s. 69-70.

[ix]

Hafik Sulh Hukuk Mahkemesi'nin 27.12.2003 (yıl 2002 olmalı) tarih ve 2002/... sayılı ve Mahkeme 19.3.2003 tarih ve 2002/... sayılı yazısı [Belge hakkında bilgilenmemi sağlayanın

isteği üzerine, sayı no'sunu yazmadım. N.O.]; Adalet Bakanlığı Uluslararası ve Dış İlişkiler Genel Müdürü Hâkim Abdülkadir Kaya'nın Hafik Sulh Hukuk Mahkemesi'ne gönderdiği 25 Haziran 2003 tarih ve B.03.0.UİG.0.00.00.0.3.11.77.2003 sayılı ve Hafik Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderdiği 18 Ağustos 2004 tarih ve B.03.0.UİG.0.00.00.00.0.3.11.588.2004 sayılı yazısı.

[x]

24.5.1928 tarih ve 1349 sayılı Emvâl-i Metrûke Hesabı Carilerinin Bütçeye İrat Kaydına Dair Kanun, TBMM ZC, 3. dönem, cilt: 4, 24.5.1928, s. 353, 386-388 ve Fihrist-s. 9.

[xi]

Sürgünle ilgili bazı kararlar hakkında: BCA-F: 030.18.01.01/K: 1, D: 11, S: 17 ve BCA-F: 030.18.01.01/K: 2, D: 33, S:5 ce BCA-F: 030.18.01.01/K: 3, D: 24, S:12 ve Cengiz Mutlu, Mütareke Döneminde Rum Nüfus Hareketleri (1918-1922), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara-2004, s. 281-289, 344, 350, 353. Merkez Ordusu Kumandanı Nureddin'in genelgeleri, Dr. Yılmaz Kurt (Yayına hazırlayan), Pontus Meselesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Matbuat Müdüriyet-i Umumisi, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara-1338 (1922), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 68, TBMM Basımevi, Ankara-1995, s. 396-401. Herkül Millas (Derleyen), Küçük Asya Araştırmaları Merkezi, Göç, Rumlar'ın Anadolu'dan Mecburi Ayrılışı (1919-1923), Çeviren: Damla Demiröz, İletişim Yayınları, İstanbul-2001, s. 221-223, 226-229, 243-246, 262-264, 282-283.

[xii]

Nüfus İşleri-1933, s. 1 ve rapor içinde İlişik sayı 8: Vilâyet dahilinde mübadeleye tabi elyevm mevcut Rum miktarı, s. 1-2 ve 8, BCA-F: 030.10/K: 124, D: 885, S: 4; TBMM ZC, III/26-19.3.1931, s. 60-67 ve zabıt sonundaki 92 no'lu raporda s. 4, 9.

[xiii]

Celâl Bayar, Ben De Yazdım, Millî Mücadeleye Gidiş, Sabah Gazetesi Kitapları, İstanbul-1997, cilt: 5, s. 102-126; MMZC, (İçtima-ı fevkalâde), devre: III, içtimai senesi: 1, cilt: 1, 23 Haziran 1330, s. 612-613; MMZC, devre: 3, içtimai senesi: 5, cilt: 1, s. 109, 285-287, 294, 297; Y. Doğan Çetinkaya, Osmanlı'yı Müslümanlaştırmak (1909-1914), İletişim Yayınları, İstanbul-2015, s. 110-125, 167-178, 183-184, 197-198, 249-254.

[xiv]

TBMM Gizli Celse Zabıtları, cilt: 4, 3 Nisan 1340 (1924) tarihli oturum, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara-1985, s. 429. 3 Nisan 1340 tarih ve 459 no'lu, 1324 (1908) Temmuzundan 1339 (1923) Senesi Gayesine Kadar Bilcümle Matlubat ve Düyunu Hazinesinin Sureti Mahsubuna Dair Kanun, TBMM ZC, II/8 ve 8/1-3 Nisan 1340 (1924), sf. 248-265; DÜSTUR, 3. Tertip, cilt: 5, 2. baskı, Ankara-1948, sf. 382-384.

[xv]

Takvim-i Vekayi, 12 Kânun-u Sani 1336 (12 Ocak 1920), no: 3747'den aktaran, DÜSTUR, Tertib-i Sanî (2. Tertip), cilt: 11, İstanbul-1928, s. 553-561; TBMM'nin 14 Eylül 1338 tarih ve 284 no'lu kararı, DÜSTUR, 3. Tertip, cilt: 3, Ankara-1953, sf. 82; TBMM ZC, devre: I, cilt: 22, 14.8.1338 (1922) tarihli oturum, s. 132.

[xvi]

15 Nisan 1339 (1923) tarihli ve 333 no'lu kanun (TBMM ZC, devre: I, içtimai sene: 4, cilt: 29, 14 Nisan ve 15 Nisan 1339, sf. 138-146 ve 159-175) ve 29.4.1923 tarih ve 2455 no'lu kararnameyle kabul edilen talimatname, için, DÜSTUR, 3. Tertip, cilt: 4, 2. basılış, Ankara-1953, s. 65-67 ve 77-82.

[xvii]

13 Haziran 1926 tarih ve 3753 no'lu ile 17 Temmuz 1927 tarih ve 5451 sayılı kararnameyle kabul edilen iki talimatname için bakınız, DÜSTUR, 3. Tertip, cilt: 7, 2. Baskı, Ankara-1944, s. 1549-1550; DÜSTUR, 3. Tertip, cilt: 8, 2. basılış, Ankara-1946, s. 1068-1069; Resmî Gazete, 5.10.2006, sayı: 26310.

[xviii]

1.3.1942'de İstanbul-Pangaltı'da ölen Maryam Urkapyan'ın mülküyle ilgili dava, Anayasa Mahkemesinin 22.4.1963 tarih ve 1963/94 sayılı kararı, Resmî Gazete, 31.07.1963, sayı: 11468, s. 1-5; BCA-F: 490.1/K: 608, D: 110, S: 7, s. 18-29.

[xix]

Mevzuatın tarih ve sayısı: 20 Nisan 1922 tarih ve 224 sayılı kanun, 15 Nisan 1923 tarih ve 333 sayılı kanun, 13 Mart 1924 tarih ve 441 sayılı (ile 15 Nisan 1925 tarih ve 622 sayılı) kanun, 3 Nisan 1924 tarih ve 459 sayılı kanun, 16 Nisan 1924 tarihli 488 sayılı kanun, 18 Nisan 1925 tarih ve 627 sayılı kanunun madde 23/V fıkrası, 22 Şubat 1926 tarih ve 748 no'lu kanun, 13 Mart 1926 tarihli ve 781 no'lu kanun, 31 Mayıs 1926 tarih ve 882 no'lu kanun, 16 Haziran 1927 tarih ve 1080 no'lu kanun, 31 Mart 1928 tarih ve 1217 no'lu kanun, 24 Mayıs 1928 tarih ve 1349 sayılı kanun, TBMM'nin 3.1.1940 tarih ve 1164 sayılı kararı (Resmi Gazete, 12.1.1940, sayı: 4408, s. 13097, 13102).

[xx]

2 Haziran 1929 tarihli ve 1515 no'lu Tapu Kayıtlarından Hukuki Kıymetlerini Kaybetmiş Olanların Tasfiyesine Dair Kanun, için, DÜSTUR, 3. Tertip, cilt: 10, 2. basılış, Ankara-1953, sf. 896; Resmî Ceride, 9.6.1929 ve no: 1211.

[xxi]

MGK Seferberlik ve Savaş Hazırlıkları Planlama Daire Başkanı Tuğgeneral Tayyar Elmas, 26 Ağustos 2005 tarihli yazısı, Hürriyet, 19 Eylül 2006, s. 1, 24; Devlet Bakanı Şuayip Üşenmez, 12 Eylül 1980’de kurulan Bülend Ulusu Hükümeti’nin 31 Ekim 1983 tarihli genelgesini, ilgili birimlere 29 Haziran 2001 tarih 2001/7 no’lu olarak yeniden gönderdi,
<http://www.tkgm.gov.tr/ana.php?Sayfa=genelgedetay&Id=249>;
http://haritapu.org/1/genelgeler/2001_7.htm. ve
<http://www.milliemlak.org/cmevzuat/detay/886/>

[xxii]

Esat Uras, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, Belge Yayınları, İstanbul-1976, s. 479.

Kaynak: evrensel.net